

Sumari

Pròleg.....	9
El medi natural. La geografia en la formació històrica del poble d'Aitona	13
Bibliografia del capítol.....	25
El conjunt de la població: els homes i les dones, la vida i la mort.....	27
Bibliografia del capítol.....	36
El règim municipal	39
L'organització municipal d'abans de la Nova Planta i les institucions catalanes.....	39
Els municipis catalans davant el plet successori.....	40
Els canvis arran de la implantació dels decrets de Nova Planta en el cas de l'ajuntament baronial.....	40
Els batlles, sotsbatlles, regidors i síndics a l'Aitona del segle XVIII	45
Les figures del batlle i dels regidors a Aitona	48
Alguns exemples de tasques de govern dels primers ajuntaments d'Aitona	51

Els membres del comú d'Aitona	55
Bibliografia del capítol.....	59
El règim senyorial: els marquesos d'Aitona.....	61
Els marquesos d'Aitona i la figura del marquès	63
Organització de l'administració senyorial: els arrendaments i els ingressos senyorials	70
Ingrés senyorial, o com viure de les rendes.....	72
Bibliografia del capítol.....	76
L'Església i la seva influència en les estructures municipals: la parròquia d'Aitona i la vida dels vilatans.....	79
La vida del poble a partir de les visites pastorals episcopals.....	81
Els beneficis eclesiàstics i les rendes: la subsistència dels eclesiàstics.....	82
La vida religiosa de la vila d'Aitona.....	85
Les percepcions del rector i les festes de guardar	89
Rectorologi del segle XVIII.....	93
Bibliografia del capítol.....	95
La societat i la vida quotidiana	97
El matrimoni: l'origen del nucli familiar.....	98
Bibliografia del capítol.....	114
Un conflicte global i la seva afectació a Aitona: la Guerra de Successió (1701-1715).....	115
Bibliografia del capítol.....	125

Consideracions prèvies sobre l'arquitectura, l'Església i el poder del set-cents	127
L'església parroquial de Sant Antolí Màrtir d'Aitona	143
Gènesi, causes i precedents d'un esforç col·lectiu	143
Aspectes administratius, contractes i mestres d'obra.....	164
La construcció de l'església setcentista: entre la teoria i la pràctica	170
Art i devoció a recer dels murs: orfebreria, indumentària i retaules	191
Els promotors artístics: les confraries parroquials	204
Capella de Sant Gaietà.....	211
La llegenda de Sant Gaietà.....	211
Història artística del temple.....	219
Bibliografia.....	233

Pròleg

Deixeu-me que comenci aquest pròleg tot citant un poema de Miquel Martí i Pol que s'escau a la perfecció per presentar un llibre com el que teniu a les mans:

... tenim a penes
el que tenim i prou: l'espai d'història
concreta que ens pertoca, i un mínuscul
territori per viure-la

Els versos de Martí i Pol ens parlen del que tenim, l'espai d'història que ens pertoca i d'un petit territori per viure-la. Les autores del llibre han aconseguit fer realitat les paraules del poeta: escriure la història que ens pertoca del nostre poble, d'aquest mínuscul territori que és la vila d'Aitona on al llarg del temps han succeït coses grans i coses petites, coses meravelloses i també convulses, però que, en definitiva, ens han portat a ser el que som ara. Per tant, ens trobem davant d'un llibre important. Important per al nostre poble. Important per a tots els veïns i totes les veïnes que volem continuar construint una comunitat que mira de cara al futur i important, especialment, perquè significa una aportació fonamental al coneixement del passat de la vila d'Aitona.

El que cal en primer lloc és, doncs, agrair i reconèixer el mèrit de les dos autores del llibre: l'Anna Esteve i la Loreto Flix. Dues joves historiadores del nostre poble que amb tot l'entusiasme, la feina ben feta i el rigor i l'exhaustivitat han demostrat la seva capacitat per fer una investigació i un llibre magnífic que explica la història d'Aitona en un segle de canvi, en un segle de profundes transformacions que marcaria profundament tant la història del poble d'Aitona com la del conjunt de Catalunya. Apuntava que ens trobem davant d'un llibre important especialment per l'aportació significativa al coneixement de la història del nostre poble. I certament, l'Anna Esteve i la Loreto Flix s'han enfrontat amb èxit a fer la història d'Aitona al llarg del segle XVIII des

d'una perspectiva cultural, política, social i econòmica. Es pot dir, sense cap mena de dubte, que les autores han aconseguit fer una història completa d'allò que va ser el poble d'Aitona al llarg del segle XVIII. Un segle, com sabem, que va ser un abans i un després: la Guerra de Successió amb la derrota de Catalunya el 1714 i la pèrdua de les institucions d'autogovern, les transformacions econòmiques, els canvis en la cultura i tot un seguit d'altres aspectes que podeu llegir i que resulten perfectament explicats al llarg del llibre.

D'aquesta manera, al llarg de les pàgines següents hi podreu trobar tot allò important per entendre què va significar el segle XVIII en la història d'Aitona. Des de l'impacte de la Guerra de Successió, la nissaga nobiliària dels Montcada, la construcció de l'església parroquial de Sant Antolí o la capella de Sant Gaietà fins a les morts i els naixements, la vida quotidiana, el funcionament de la parròquia i l'Ajuntament i les principals activitats econòmiques. Tota una investigació sobre la història d'Aitona feta a foc lent, amb cura i dedicació, tal com diuen els experts que es fan els bons plats.

Per altra banda, cal agrair també al professor de la Universitat de Lleida i veí d'Aitona Manel López Esteve la labor d'orientació en tot el procés d'elaboració del llibre. Inicialment, fou ell qui ens suggerí els noms de la Loreto Flix i l'Anna Esteve quan des de l'alcaldia vaig tenir clar que calia fer un llibre d'història d'Aitona. Vist el resultat, la seva indicació ha estat del tot encertada i en tot moment ha estat atent al desenvolupament de la investigació i l'edició fent suggerències, comentaris i correccions.

Començava el pròleg amb unes paraules de Miquel Martí i Pol i m'agradaria acabar-lo amb els versos finals del mateix poema:

Cridem qui som i que tothom ho escolti.
I, en acabat, que cadascú es vesteixi
com bonament li plagui, i via fora,
que tot està per fer i tot és possible

Aquest llibre ens ha de servir per a prendre consciència de la nostra història, per a saber d'on venim, qui som i cap a on anem. Precisament per a cridar qui som i que tothom ho escolti, tal com diu el poeta. Un poble conscient del seu passat i desitjós de construir un futur pròsper i ple de benestar.

ROSA PUJOL
Alcaldessa

El medi natural. La geografia en la formació històrica del poble d'Aitona

ANNA ESTEVE FLORENSA

“En parlar del paisatge històric d'un lloc, el primer aspecte que cal considerar és la caracterització del medi físic, del relleu i, en definitiva, la realitat geogràfica sobre la qual l'ésser humà va interactuar al llarg dels temps.”

La vila d'Aitona formava part, al segle XVIII, del territori dominat per la família Montcada, el conegut com a marquesat dels Montcada. Aquest marquesat estava format per la mateixa vila d'Aitona, Seròs, Almatret i Massalcoreig, i els actuals despoblats de Carratalà (Aitona), Vilaseca (la Granja d'Escarp) i Algorfa (Seròs).

Actualment aquestes poblacions formen part de la subcomarca coneguda com Baix Segre o Baix Segrià. En concret és un territori que s'estén al sud de la comarca del Segrià, al sud de la mateixa ciutat de Lleida i aigües avall del riu Segre fins a la cruïlla d'aquest amb l'Ebre. Una de les característiques del terreny és el pla que és solament interromput per petites serres poc elevades, exceptuat per Montmaneu (494,9 m.s.n.m.) que és el cim més elevat de la comarca. Aquesta muntanya es troba al marge esquerre del riu, en el seu tram final, on l'orografia és més marcada. Les serres, en ambdós costats del riu, són travessades per torrents estacionals, anomenats clamors, que desaigüen al Segre i que creen petites valls on tradicionalment s'han concentrat els llocs de residència.

El clima propi de la zona s'inclou en l'arc del clima mediterrani, és a dir, sec i calorós a l'estiu i fred i humit a l'hivern, amb un fort contrast de temperatures tant entre la nit i el dia com entre l'hivern i l'estiu. Pel que fa a la pluviositat és molt baixa durant l'any; tot i a la sequedat i escassetat de les pluges, la zona és rica en agricultura de

regadiu mercès a l'aigua procedent del riu, canalitzada, al llarg de la història, en diverses séquies.

Es podria dir que des de l'inici del poblament el sector primari, i especialment l'agricultura, és i ha estat l'ocupació principal. Les grans extensions de terres actualment conreades són majoritàriament de regadiu. La facilitat en el reg i la fertilitat del sòl han contribuït a la dedicació secular a l'agricultura dels habitants de la zona. Els conreus principals són els arbres fruiters, plantats tradicionalment en petites i mitjanes explotacions.

Els secans se situen a les cotes més elevades del terme i allunyades del riu, a les quals fins fa pocs anys ha estat difícil fer arribar l'aigua. El regadiu s'estén, en canvi, per les zones baixes. El rec històric el conformen la séquia de Remolins i la séquia Major. La primera rega els termes d'Alcarràs, Soses, Aitona i Torres de Segre, mentre que la Major porta les aigües a les hortes d'Aitona i Seròs.

Aquest rec tradicional ha estat complementat i arrodonit, al segle xx, amb grans obres hidràuliques que han modificat profundament el paisatge de la zona. Així, l'ampliació del canal de Tamarit cap a la zona occidental del Segrià a principis del segle xx, que ha esdevingut el canal d'Aragó i Catalunya, permeté portar aigua a les zones tradicionalment de secà situades a les terres altes del marge dret del Segre. També la construcció del canal de Seròs, que pren aigua del Segre al seu pas per la ciutat de Lleida, portà el rec al marge esquerre del riu, molt més àrid que el dret. La creació d'aquest canal ha modificat substancialment el paisatge de la riba esquerra no només per la proliferació dels conreus de regadiu, sinó també per la construcció dels pantans d'Utxesa i Burgebut.

La vila d'Aitona està situada al marge dret del Segre, en la segona terrassa del riu, a uns 110 m.s.n.m., al vessant d'un petit turó coronat per l'antic castell senyorial. El seu terme municipal, que és travessat pel riu Segre, té actualment una extensió de 67,22 km². L'horta és regada al marge dret per les séquies Major i de Remolins, així com pel canal d'Aragó i Catalunya. El marge esquerre, en canvi, és regat pel canal de Seròs.

Amb la col·laboració de:

Ajuntament d'Aitona

**INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS**

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Diputació de Lleida

© de la coordinació: Manel López Esteve, 2019

© dels textos: Anna Esteve Florensa i Loreto Flix Pardell, 2019

© de les fotografies: la de l'església de Seròs, Gala Oro, 2019; la resta, Sílvia Prats, 2019

© del pròleg: Rosa Pujol Esteve, 2019

© d'aquesta edició:

Pagès Editors, S L, 2019

Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2019

ISBN: 978-84-1303-095-1

DL: L-238-2019

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.